

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2026 – Volume 35, Issue 1, pp. 83–89
<https://doi.org/10.54431/jsi.910>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Hanze University of Applied Sciences /

NHL Stenden University of Applied Sciences

Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Jan Willem Duyvendak **Spookkloven. Waarom Nederland
minder gepolariseerd is dan we denken.** Uitgeverij

Thomas Rap Amsterdam, 2025, pp 143,

ISBN 978 94 004 1208 8

BOOKS

STEF DINGEMANS

Stef Dingemans is docent sociale studies aan de Fontys te Eindhoven. Hij verzorgt voornamelijk theoretische vakken zoals sociologie en burgerschap en begeleidt studenten met (praktijkgericht) onderzoek. Als onderzoeker binnen het lectoraat sociale veerkracht houdt hij zich bezig met polarisatie en samenlevingsopbouw. Daarnaast werkt hij aan een proefschrift (Universiteit van Utrecht) over Community Engaged Learning (CEL) (een vorm van gemeenschapsleren) en diens relatie met maatschappelijke en politieke betrokkenheid (Civic and Political Engagement (CPE)) binnen het sociaal werk.

E-Mail: s.dingemans@fontys.nl & s.dingemans@uu.nl

SPOOKKLOVEN – DUUVENDAKS EMOTIONELE BIJDRAGE AAN POLARISATIE

Het valt wel mee met de polarisatie in Nederland. Het is vooral emotionele ruis die door kleine groepen wordt veroorzaakt en die het publieke en politiek debat daarmee beheerst. Althans, deze conclusie trekt Jan Willem Duyvendak in zijn essay *Spookkloven*. *Spookkloven* is een novum voor vermaard socioloog Jan Willem Duyvendak, hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van *het Netherlands Institute for Advanced Study* (NIAS). In tegenstelling tot Duyvendaks reguliere (Engelstalige, academische) publiek richt hij zich met dit essay op het brede Nederlandstalige publiek. Middels dit

BOOKS

populaire publieksboek duidt Duyvendak de huidige samenleving en de mate van polarisatie in de Nederlandse samenleving.

Het essay opent met een kort hoofdstuk waarin Duyvendak poneert dat we in Nederland vooral ervaren dat we aan polarisatie onderhevig zijn. Duyvendak gebruikt een negental *kloven* waar de samenleving zich druk om maakt, zoals inkomensongelijkheid, gender, opleiding en verschillen tussen de stad en het platteland. Deze spookkloven zijn volgens hem uitingen van (mis)perceptie, gebrek aan kennis en een te zware aandacht voor ervaringen. En die zorgen voor een foutief beeld over polarisatie in Nederland.

Hoofdstuk 2 is de hoofdmoot van het essay. Duyvendak gaat hier in op de stelling dat claims over toegenomen kloven en groeiende polarisatie feitelijk onjuist zijn, en dat verschillen tussen mensen juist zijn afgenomen. Door middel van korte beschouwingen aan de hand van statistische gegevens toont Duyvendak aan dat we in Nederland vooral denken dat het niet goed met ons gaat maar dat het in de praktijk en op de middellange termijn eigenlijk wel meevalt. In 8 van de 9 kloven die onder de loep zijn genomen blijkt dat alleen de vermogenskloof daadwerkelijk zo bestempeld mag worden, maar dat dat raadselachtig vrijwel geen reuring oplevert.

Duyvendak maakt consistent onderscheid tussen *objectieve* getallen, *perceptie* van de situatie, en *emotie*. De drieslag is hiërarchisch geordend. Aan de top staan de 'feitelijke' en *objectieve* cijfers, zoals de Gini-coëfficiënt voor inkomensongelijkheid, het armoedepercentage (voor armoede) of het lidmaatschap van een religieuze gemeenschap zoals kerk of moskee. Bij vrijwel iedere kloof worden hier (sociaal)economische variabelen voor opgevoerd zoals het besteedbaar inkomen, het netto-inkomen of economische participatie. In enkele gevallen wordt het concept van brede welvaart daarbij ook gehanteerd, waarbij per kloof verschillende elementen van brede welvaart naar voren worden gehaald om het argument kracht bij te zetten.

Vervolgens wordt de *perceptie* van Nederlanders tegenover de geïllustreerde (objectieve) cijfers gezet. Getallen over hoe men denkt over de verschillen per kloof worden opgevoerd als argument dat men de verschillen schromelijk overschat. Telkens blijkt aan de hand van de cijfers die hij opvoert bij *perceptie* dat we geen juist beeld hebben van de objectieve cijfers en de onderlinge verschillen groter maken dan ze zijn.

Als derde element gaat Duyvendak in op *emotie*. Hier duidt hij hoe men zich voelt over de kloven: boos, verontrust, bezorgd, of juist tevreden, blij, gelukkig? Hier komt naar voren dat mensen

vooral ontevreden, ongerust en kwaad zijn, en dat de verschillen die ze percipiëren (denken) en voelen (emotie) zorgen voor de standpunten die ze innemen. In hoofdstuk 3 gaat Duyvendak in op cumulerende kloven; de veronderstelde samenhang tussen eerdergenoemde kloven zoals armoede, woonplek, religie en andere. In dit hoofdstuk wordt het belang benadrukt van de wisselwerking tussen de kloven, om de lezer het belang te laten inzien van correlatie, causaliteit en een gedegen redenering. De verschillende variaties die een rol spelen in het analyseren en aanpakken van de kloven zoals integraliteit, intersectionaliteit en cumulerende factoren worden hier kort aangestipt.

Hoofdstuk 4 maakt een sprong naar het politieke domein en de emotionalisering van politiek. Die wordt gekoppeld aan de gepercipieerde kloven, en de (negatieve) emoties van Nederlanders daarover. Duyvendak stelt dat de affectieve polarisatie die hieruit voortkomt beïnvloedt hoe we naar tegenstellingen *an sich* kijken. Het zorgt voor een emotionalisering van de politiek waarbij emoties argumenten vervangen. Wat er op zijn beurt voor zorgt dat de meerderheid van mensen kiest en handelt op basis van eigenbelang en eigen positie. Duyvendak koppelt hier zowel de kern van zijn analyse (het verschil tussen objectiviteit, perceptie en emotie) aan politieke (populistische) retoriek. Met als uitkomst dat men handelt in de geest van het idee van *the fear of falling* en radicaal rechts stemt. Het essay sluit af met een uitleiding waarin Duyvendak terugkeert naar de kern van zijn betoog. In dit laatste hoofdstuk duidt hij zijn motieven. Dat gaat over het willen bieden van een relativering van de vermeende kloven, het in perspectief plaatsen van verschillen en het ageren tegen ongegronde uitvergrotingen en emotionalisering in het publiek-politieke debat.

BESCHOUWING

Een beschouwing aan de hand van dezelfde drieslag van Duyvendak's spookkloven.

Objectief

Om een objectieve beschouwing van *Spookkloven* te geven dien ik mezelf te beperken tot het geven van een neutrale, feitelijke en controleerbare beschrijving en analyse van het boek. Dat zorgt ervoor dat we weten wat er staat maar nog niet weten wat het betekent.

Kijken we met deze bril naar het boek, dan moet ik mijzelf beperken tot het benoemen van (objectieve) gegevens zoals de *titel* (*Spookkloven*), uitgeverij (Thomas Rap), *auteur* (Jan-Willem Duyvendak), *het aantal pagina's* (160) of de *doelgroep* (algemeen publiek). Daarbij kan ik

BOOKS

benoemen dat de *structuur* van het boek zichtbaar is in de hoofdstukken die verschillende kloven uitlichten, en dat de *thematiek* van *Spookkloven* gaat over tegenstellingen. Dat alles verwerkt in een essay (*genre*) met een daarbij horende persoonlijke, beredeneerde schrijfstijl.

Een objectieve benadering is zeker waardevol als startpunt en fundering. Het schept namelijk orde, maakt vergelijkingen mogelijk, en legt een neutrale basis voor verdieping. Maar om dieper te graven en betekenis te geven aan deze objectieve gegevens dien je een gedegen onderbouwde analyse en interpretatie toe te voegen. In *Spookkloven* is deze objectieve basis-laag leidend en reflecteert de werkelijkheid, met daarin minder aandacht en waardering voor de subjectieve verdieping, die juist leidend is voor hoe mensen leven, voelen en handelen. En laat dát nou ook juist de voedingsbodem zijn van (affectieve) polarisatie.

Perceptie

In een beschouwing op basis van *perceptie* van het essay komen mijn cognitieve (selectieve) waarnemingen naar voren. Datgene dat ik persoonlijk selecteer, interpreteer en (geordend) naar voren wil brengen.

In het essay gebruikt Duyvendak voornamelijk de algemene paraplueterm 'polarisatie'. Tegelijkertijd gebruikt Duyvendak ook varianten zoals emotionele polarisatie, ervaren polarisatie of publieke polarisatie. De essentie van het essay; dat veel vermeende maatschappelijke tegenstellingen vooral bestaan in onze perceptie -niet in feiten- en dat juist die misperceptie de samenleving onnodig polariseert. Het boek is daarbij tevens een pleidooi voor het (her)stellen van de ratio boven de emotie binnen het publiek-politieke domein. Deze kaders staan haaks op academische definities van polarisatie. Immers, *polarisatie* gaat namelijk juist over denken, gedrag, houding, en (ideologische) positionering met een kern gericht op wij-zij denken (KIS, z.d., Brandsma, 2017; Hartevelt, 2021; Hofmann, 2026; Ploug & Holm, 2015). *Polarisatie* is voornamelijk een gedachteconstruct waarbij gevoelens en emotie centraal staan (Brandsma, 2017).

Ook staat de perceptie van Duyvendak; dat misperceptie de samenleving onnodig polariseert en dat feitenkennis kan helpen om deze mispercepties te corrigeren en daarmee te zorgen voor depolarisatie, haaks op basiskennis over polarisatie. Immers, de feitelijke informatie kan polarisatie niet tegenhouden als er al sterke emoties spelen (Brandsma geciteerd in: Van Wonderen et al., 2019, p. 14).

Alleen, interpreteren we het essay vanuit academische literatuur, dan zien we dat Duyvendak eigenlijk vooral schrijft over *affectieve polarisatie*. In mijn perceptie zorgt het door elkaar gebruiken van belangrijke (wetenschappelijke) concepten voor verwarring bij lezers.

Affectieve polarisatie gaat om negatieve gevoelens ten opzichte van mensen met andere opvattingen (Harteveld & Rekker, 2015). Het heeft als uitgangspunt dat tegenstellingen (kloven) gevoelsmatig sterker worden, dat men positiever wordt over mensen met dezelfde opvattingen en negatiever over mensen met andere opvattingen, gevoelsmatig en moreel. Dit betreft een vorm van identificatie waarbij men zich sterk identificeert met een specifiek (politieke) partij of groep en resulteert in *in group* denken en handelen (Dekker, 2022; Druckman & Levendusky, 2019; Garzia et al., 2023; Reiljan et al., 2024). Affectieve polarisatie is dus een vorm die volledig gedijt op subjectieve beleving, en niet op objectieve verschillen. Die subjectieve perceptie ontstaat juist wanneer dergelijke wij-zij gevoelens sterker worden. Dus: **It's subjectivity stupid!**

Emotioneel

Een emotionele beschouwing van het boek gaat over hoe dit boek persoonlijk resoneert. Welke gevoelens roept het boek bij me op en hoe bepalen die de betekenis van het boek?

Na het lezen van *Spookkloven* voel ik me vooral teleurgesteld en ontredderd. Die gevoelens worden opgeroepen doordat het boek middels een hooghartige toon een zwaar accent legt op overmatige emoties en percepties in het publieke en politieke debat. Mijn verwachting was om in het boek van Duyvendak een sterke en gedegen analyse te lezen. In plaats daarvan gaat dit publieksboek voorbij aan haar kerntaak van het helder definiëren, operationaliseren en toepassen van het kernbegrip (affectieve) polarisatie. Dat vind ik teleurstellend en zorgt voor verwarring. De analyse van het essay mist dan ook wat je constructievaliditeit noemt – de analyse matcht (meet) niet met het construct (polarisatie) dat je wilt meten.

Het lezen van het essay zorgt dan ook voor ontredde. De boodschap van het boek '*Het valt wel mee met de polarisatie in Nederland*' is immers gestoeld op een eenzijdig en plat perspectief. Duyvendak beschrijft immers wel de percepties en emoties die rondom (affectieve) polarisatie spelen maar probeert deze constant te weerleggen tegenover de objectieve werkelijkheid. Duyvendak mist hierdoor de verdiepingsslag die nodig is binnen zijn gepresenteerde cijfers evenals de benodigde validatie van ervaringen. Het idee dat dit naast elkaar bestaande werkelijkheden zijn

BOOKS

die niet tegen elkaar weggestreept kunnen worden en waar de objectiviteit dominant is komt niet naar voren. Door een concept als (affectieve) polarisatie sterk te analyseren en beoordelen door een objectieve cijfermatige werkelijkheid in plaats van een evenredige aandacht voor de relevante aspecten van gevoelens, denken en positionering zorgt bij mij voor een gevoel van het verlies van houvast.

Ter illustratie een vergelijking tussen psychoses en polarisatie. Beiden delen namelijk dat ze op basis van perceptie, emotie en houding een eigen werkelijkheid kunnen. Duyvendak stelt dat '*Nederland minder gepolariseerd is dan we denken*'. Gaat deze vlieger ook op voor '*Nederland kent minder psychoses dan we denken?*'.

Waar Duyvendak gevoelens en percepties(s) van polarisatie bagatelliseert op basis van objectieve cijfers als inkomen, opleidingsniveau en woonplek (*als je daarnaar kijkt hoeft je niet zo gepolariseerd te zijn!*). En dat komt helemaal bevreemdend over wanneer je zou diezelfde indicatoren zou gebruiken om te stellen dat de gepercipieerde werkelijkheid van psychische patiënten die kampen met waanbeelden, mentale obstructies, angsten of negatieve gedachten wel meevalt en niet zo erg is.

Maar zo werkt het natuurlijk niet. Mentale problematieken relatieveer je niet door feitelijke constatering te doen over de mensen die hier mee kampen. Net zomin als dat je polarisatie kunt relativeren, verminderen of bagatelliseren door feitelijke ontwikkelingen te duiden.

Concluderend kunnen we middels de emotie-bril dan ook stellen dat *Spookkloven* aan zijn doel voorbijgaat. Hoewel de insteek van Duyvendak om een tegengeluid te laten horen in het publieke-, politieke domein gewaardeerd mag worden, is de wijze waarop dit wordt gedaan simpelweg niet effectief. Door het (gepopulariseerde) concept van *polarisatie* op deze manier te koppelen aan statistische variabelen lijkt *polarisatie* vooral als vliegwiel gebruikt te worden voor diens eigen repertoire. Hierdoor verliest de toegepaste analyse namelijk haar waarde. Dat neigt nogal naar Maslow's bekende uitspraak: "*If the only tool you have is a hammer, you tend to see every problem as a nail.*"

REFERENTIES

Brandsma, B. (2017). *Polarisation: Understanding the dynamics of Us versus Them*. Amsterdam: BB in Media.

- Dekker, P. (Ed.). (2022). *Politieke polarisatie in Nederland*. Het Wereldvenster.
- Druckman, J. N., & Levendusky, M. S. (2019). What do we measure when we measure affective polarization? *Public Opinion Quarterly*, 83(1), 114–122.
- Garzia, D., Ferreira da Silva, F., & Maye, S. (2023). Affective polarization in comparative and longitudinal perspective. *Public Opinion Quarterly*, 87(1), 219–231.
- Harteveld, E. (2021). Fragmented foes: Affective polarization in the multiparty context of the Netherlands. *Electoral Studies*, 71, 102332.
- Harteveld, E., & Rekker, R. (2021). Polarisation in Nederland. In: T. Sipma, M. Lubbers, T. van der Meer, N. Spierings, & K. Jacobs (red.), *Versplinterde vertegenwoordiging: Nationaal kiezersonderzoek 2021*. Leiden: SKON.
- Hofmann, B. (2026). Polarization in research: What is it, why is it problematic, and how can it be addressed? *Accountability in Research*, 33, 2440096.
- Ploug, T., & Holm, S. (2015). Conflict of interest disclosure and the polarisation of scientific communities. *Journal of Medical Ethics*, 41(4), 356–358.
- Reiljan, A., Garzia, D., Da Silva, F. F., & Trechsel, A. H. (2024). Patterns of affective polarization toward parties and leaders across the democratic world. *American Political Science Review*, 118(2), 654–670.
- Van Wonderen, R., van den Berg, G., Reches, L., & van Suylen, P. (2019). Jongeren en polarisatie. *Verkenning naar polarisatie waarbij jongeren zijn betrokken en gehanteerde werkwijzen om hier mee om te gaan*.